

Az erőszakot le kell fogni

A “Mi (volt) ez?” gyorskonferencia címében feltett kérdésre én röviden ezt válaszolhatom: (1) szeptember 17/18-án a csőcselék vonult ki az utcára; (2) azt képzelte, hogy forradalmat csinál, az 50. évfordulón új 1956-ot, megdönti a hivatalban lévő, törvényes kormányt, ideiglenes kormányt hoz létre *à la* 1917 február, és végeredményben ismét kormányra juttatja “a nemzet miniszterelnöké”-t, akit 2002-es választási veresége óta minden ellenzéki tüntetés a hatalomban szeretne látni, s aki végső soron maga áll e tüntetések mögött, ugyanezzel a céllal. A Kossuth téren és majd a Szabadság téren nemcsak a csőcselék volt kint, sokan olyanok is, akik elégedetlenek voltak a tervezett gazdasági reformintézkedésekkel vagy akiket a nyári “Bálványos”-Tusnádfürdő óta hecceltek, arra buzdítottak, hogy legyenek nagyon elégedetlenek a kormány és személy szerint a miniszterelnök, úgymond, hazugságaival, és sok egyszerű érdeklődő, az események menetét és tartalmát azonban a csőcselék határozta meg. (3) Végül, a történetek harmadik eleme a kormányzat, a rendőrség, a bal-liberális oldal tétovázása, defetista gyávasága.

Magam nem voltam Pesten ezekben a napokban, de a televízió híradóiból is kivehettem, hogy a tömeg hangulata fölött 1956 szelleme lebegett. Az elsődleges jobboldali értékelések a forradalom és leverése antagonizmusban rajzolták meg az általánosítás keretét, azzal próbálták legitimálni a jobboldal politikai érdekeit, hogy 1956 zászlói alatt sorakoztak fel. A képek és a szavak azonban 1956-ból egyaránt szinte csak egy mozzanatot idéztek valamelyest hitelesen: az úgynevezett pesti srácokat, akik Molotov-koktél dobálnak az orosz tankokra. Nehéz éppen a Litván György temetését követő napokban kimondani, hogy a hivatásos történetírás, amely más korszakok esetében elképzelhetetlen részletességgel tárta fel 1956 eseményeit, és egészében véve hűséges és arányos képet rajzolt a politikai törekvésekről: hogy történetírásunk belelépett abba a csapdába, amelyet az egykori szereplők állítottak, amikor mítoszokat költöttek az utcai felkelőkről, a fiatal szabadságharcosokról. Ezt a csapdát, úgy látom, Eörsi László könyve, proszopográfiai módszerével, elkerüli, de az általános történeti képet mégis a – hadd mondjam így, leegyszerűsítve – jobboldal 56-mítosza határozta meg, holott józanul gondolkodva kimondhatjuk, hogy Nagy Imre és a pesti srácok között sokkal mélyebb választóvonal húzódott, mint a pesti srácok és a Köztársaság téri gyilkosok között.

Látni kell, hogy sok forradalomnak, felkelésnek van határozott imitáció jellege. Maga a *revolutio* szó, amelynek a forradalom a magyar változata, eredeti, évezredes asztronómiai értelmében egészen a XVIII. századig visszatérő körforgást jelentett. Az imitációnak ebben az esetben egyszerű morfológiai oka van: a tömegmegmozdulások, a hatalom alulról-kívülről való megváltoztatásának módszerei között ténylegesen meglévő hasonlóságok. A *praecedens* hitelesítő ereje. Petőfinek nemcsak “évek óta csaknem kirekesztőleges olvasmánya, reggeli és esteli imádsága, mindennapi kenyere a francia forradalmak története”: a minta nyomán szerepet is képzelt és kreált magának. 1846-ban írta: “(...) emlékezem, / Rómában Cassius valék, / Helvéciában Tell Vilmos, / Párizsban Desmoulin Kamill... / Itt is leszek tán valami.” Akart, lett. Hasonló imitáció volt 1956-ban a Kossuth-címer. A példák szaporíthatók volnának.

A történezt mindjelen tanítja meg arra, hogy mit érdemes észrevennie vagy inkább kinagyítania a múlt strukturálatlan homályából. Az imitáció mozzanata teszi számomra fontossá, hogy – nem tagadom: kinagyítsam – mai és régi eseményekben egyaránt a durva zsidóellenességet. A Kossuth téren felolvasták és kiplakátozták a zsidóknak tekintett közszereplők nevét. Október 23-án a FIDESZ tüntetése felől – vagy

éppen arrafelé – nyomuló tüntetők a Dohány utcánál dobálni kezdték a zsinagógát, antiszemita jelszavakat kiabáltak, ott is belekötöttek a rendőrökbe, akik az épület előtt sorfalat álltak. Senkinek nem lehet kétsége afelől, hogy ez a csőcselék volt, csak éppen nem tudjuk, milyen arányban volt csőcselék a tömeg, amely a közeget adta hozzá, amely eltűrte az atrocitást. Hasonló volt a helyzet 1956-ban is. Annak idején a gyalázatos *Fehér könyv*, majd a hitközségi vezetők, ők a maguk érdekkövető, az új rendszerhez lojális módján, számon tartották és szóvá tették a zsidóellenes atrocitásokat, de a forradalom becsületét helyreállító történetírás az 1990-es években szemet húnyn a vitathatatlan tények fölött, csak Standeisky Éva vette újabban revízió alá a forrásadatokat, és itt-ott publicisztikában vagy visszaemlékezésekben, például, Ungváry Rudolfnál bukkant fel a durva zsidóellenesség egy-egy mozzanata. Az utcai antiszemitizmust, verbális formájában, 1956 októberében magam is megtapasztaltam: 50 év óta érthetetlennek tartom, miért nem vette tudomásul a történetírás, hogy a csőcselék 1944 után is fennmaradt és újratermelődött, megjelent 1956-ban és 2006-ban, s többre most csak azért nem vetemedett, mert más volt a konfliktus fő iránya. De a történész nem feledheti, hogy hasonló durva események történtek 1848-ban: Pozsonyban, Pesten, mindjárt a március 15-ét követő napokban, majd áprilisban, s azután még heteken át az ország számos városában, nemcsak a zsidók kiszorítása a nemzetőrségből, kiűzésük – az országból való kiűzésük – követelése, de ablakok betörése, kereskedések feldúlása és kifosztása, véres inzultusok stb. Illyés Petőfi-életrajza nagyvonalúan hallgat minderről, holott maga Petőfi írt róla kemény szavakkal, egyébként Vörösmarty is; mai történeti irodalmunkban Spira György magisztrális 1848-könyve, Miskolczy Ambrus idevágó tanulmánya még nem érte el a közgondolkodás küszöbét. Hangsúlyozni szeretném: nem gondolom, hogy a csőcselék és támogatói visszamenőleg rossz fényt vetnek 1956-ra, de abban biztos vagyok, hogy a történelemben is figyelniük kell az egészében pozitív események torz, pusztító kísérő jelenségeire, és abban is, hogy a forradalom mint a történelmi változás paradigmája, amelyet az angol és a francia polgári forradalmak alakítottak ki, és amelyet 1917 rögzített a köztudatban: nem tartható koncepció.

Fontosnak tartom, hogy egy közvetlenül politikai kérdésről is szóljak. A 2002. választások után a megbukott volt miniszterelnök furmányosan, minden eszközzel, minden erővel olyan helyzetet próbált teremteni a belpolitikában, mint amilyen Rómában volt a köztársaság utolsó évtizedeiben, különösen pedig a második triumvirátus idején. Akkor a polarizált erők véres küzdelmében végül már csak egyetlen megoldás maradt: Octavianus szembefordulása volt szövetségeseivel, azok kiszorítása, legyőzése, megsemmisítése, a teljes győzelem, hogy egyedül maradván a küzdőtéren, a feldúlt és felzaklatott birodalomban megteremtse a békét és az augustusi aranykornak nevezett, kiegyensúlyozott, mérsékelt diktatúrát. Az összecsapás most is megtörtént, szerencsére, nem polgárháborús méretben, de azért riasztó formában. Amennyire én meg tudom ítélni, a törvényes hatalomban lévők azonban nem megfelelően reagáltak. Gyávák voltak idejében fellépni: talán azt hitték, meg lehet úszni nagyobb baj nélkül. Mint tudjuk, nem lehetett. Talán félték, hogy a határozott fellépés miatt az ellenzék majd vádaskodni fog. Mint tudjuk, ezt így is megkapták. Utóbb a rendőrtábornokok vitája nem arról szól, amiről a jelentésekben olvasunk, interjúkban hallunk, hogy ki volt a műveletekért felelős parancsnok, milyen volt a rendőrök felszereltsége. A rendőrség a televízió székházánál nyilván politikai megfontolásból, netán politikai utasításra halogatta a fellépést, egészen addig, amikor már valóban nem tudott mit tenni. A tábornoki vita ezt az óvatoskodó félelmet leplezi, fedi el szakmai érvekkel.

De egy lépéssel még tovább is megyek, most sem történelmi hivatkozás nélkül. Úgy vélem, a mai politikai helyzetben, de talán általában is, a most kialakult társadalmi közegben kudarcot vallott az a politikai filozófia, amelyet röviden doktrinér liberalizmusnak szeretnék nevezni. Hogy ez miben áll, most nem kell fejtegetnem. Jellemezhetném Jézusnak tulajdonított szavakkal is, így: “aki megüti az arcodat jobb felől, tartsd oda annak a másikat is” (Máté ev. 5,39). Az idézet bevezető formulája a görögben: *mé antiszténai tó ponéroró*, a *ponérosz* szó közkeletű fordításaitól eltérően, magyarul ezt jelenti: ne állj ellen a durvaságnak, az aljasságnak, az erőszaknak. Egy szabad társadalomban, azt gondolom, a közjó érdekében éppen az ellenkező elv a helyes. Az erőszakot le kell fogni. A személyes szabadság, benne a véleménynyilvánítás szabadsága, a felvilágosodás kora óta érvényes formula szerint, addig a pontig tart, ahol a másiké kezdődik. A törvénynek és a törvény őreinek ezt a pontot félelem nélkül meg kell védeniük.

Komoróczy Géza